

“Kentler: Anadolu’nun Dönüşümü, Türkiye’nin Geleceği”

Zafer Çelik

E. Fuat Keyman, Berrin Koyuncu Lorasdağı
Kentler: Anadolu’nun Dönüşümü, Türkiye’nin Geleceği
İstanbul, 2010, Doğan Kitap, 292 sayfa.

Bu çalışma, son yıllarda ciddi bir değişim dönüşüm içinde olan 11 Anadolu kenti üzerinden, -kentleri birbirinden farklılaştıran unsurları dikkate alarak- Türkiye’nin değişim ve dönüşümünü anlamaya çalışmaktadır. Yazarlar, sadece süreci, yani kentlerin ne tür değişim ve dönüşüm içinde olduğunu betimlemekle yetinmeyip, kentlerin kendilerine has hususiyetlerini dikkate alarak, her kentin kentsel dönüşümde takip edebilecekleri kentsel çözüm modelleri de geliştirmektedirler. Kentler kitapta üç gruba ayrılarak incelenmiştir. Gruplaştırmada temel belirleyici kentlerin ölçeği, yani etki ölçeği, kapasitesi ve sahip oldukları potansiyeldir. İlk grupta Kayseri, İzmir, Gaziantep, Konya ve Diyarbakır gibi “kent havzası/kentsel bölge” olarak tanımlanabilecek, çevre kentleri etkileme potansiyeline sahip, büyük ölçekteki kentler ele alınmıştır. İkinci grupta Eskişehir, Denizli ve Çorum gibi orta ölçekli kilit öneme sahip kentler ve üçüncü grupta ise Urfa, Adıyaman ve Bolu gibi gelişme potansiyeline sahip küçük ölçekli kentler incelenmiştir.

Yaşanabilirlik, girişimcilik ve birlikte yaşama boyutları ile kentleri değerlendiren bu çalışmanın, çoklu aktörlere referansla, çok boyutlu ve çok katmanlı bir bakış açısı içinde, küreselleşmenin ve Avrupa Birliği müzakere sürecinin, Anadolu’nun kentsel değişimini ve dönüşümünü nasıl etkilediğini açıklamaya yönelik geniş ölçekli ilk çalışma olduğu söylenebilir. Kuşkusuz Türkiye, Avrupa Birliği’nin üyesi olmamasına rağmen, çeşitli projeler ve ortak eğitim programları ile Avrupa Birliği’nin güçlü bir şekilde etki alanı içindedir. Avrupa Birliği tarafından desteklenen çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik hedefli projeler, kentsel mekân-

larda önemli değişimlere neden olmuştur. Anadolu’nun ekonomik dönüşümünü açıklayan ve kentlerin nasıl bir dönüşüm içinde olduklarını, vizyonlarının ve misyonlarının ne olduğunu ve olması gerektiğini tanımlayan bu çalışma, “kentsel dönüşüm” kavramını sıklıkla kullanmasına rağmen, kentsel dönüşümü açıklamaktan uzaktır.

Keyman ve Lorasdağı, küreselleşmenin Türkiye üzerindeki etkilerinin ne olduğunu, Avrupa Birliği ile ilişkilerin geliştiği bu sürecin Türkiye’de ne tür dönüşümlere neden olduğunu anlamaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Yazarlar, Türkiye’nin yaşadığı değişimi ve dönüşümü anlamak için Anadolu’nun yaşadığı değişim ve dönüşümün mutlaka dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedirler. Dahası, Türkiye’yi anlamaya yönelik bir çalışmanın, özellikle Anadolu’nun yaşadığı ekonomik dinamizm ve orta sınıflaşma gibi süreçlere bakılmadan yapılamayacağını vurgulamaktadırlar. Bu unsurları dikkate almadan yapılan çözümlerlerin, Türkiye’nin yaşadığı dönüşümü açıklama ve bu dönüşümünü yönetme konusunda başarısız olacağını ve Türkiye’nin modernleşme macerasını, demokrasisini ve toplumsal yaşamın geleceğini açıklamak isteyen bir çalışmanın/analizin, Anadolu’nun yaşadığı dönüşümü mutlaka dikkate alması gerektiğini özellikle belirtmektedirler.

Bu çalışmaya ilişkin veriler kentsel aktörlerle yapılan mülakatlar yoluyla derlenmiştir. Çalışmanın yapılabilmesi için TÜBİTAK’a “Küreselleşme, Avrupalılaştırma ve Anadolu’nun Ekonomi Politikası: Ekonomik Aktörler, Söylemler ve Stratejiler” başlıklı bir proje sunulmuş ve proje TÜBİTAK’ın desteği ile Mart 2007-Mart 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kitap, bahsi geçen projenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışma yapılırken örneklemede kullanılan kentsel aktörler ve arabulucular önemli kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kent mekânı ve yönetiminin, demokratik müzakere ve çok aktörlü bir nitelik içerdiği gerekçesiyle, kentsel mekânda etkin olan aktörlerle -belediye, sanayi ve ticaret odaları, genç işadamları ve kadın dernekleri, sivil toplum, üniversite ve yerel medya gibi farklı ekonomik, sivil ve eğitsel aktörlerle- mülakat yapılmıştır. Kentsel dönüşüm sürecinde, kent yönetiminde etkili vizyon sahibi olan ve bahsedilen aktörler arasında arabuluculuk yapabilecek liderlik kapasitesine sahip arabulucu aktörlerin ortaya çıktığını ve -belediye başkanı, güçlü bir sanayici ya da güçlü bir ailenin temsilcisi

olabilen- bu aktörlerin kentsel dönüşümde önemli roller üstlendiğini belirten yazarlar, arabulucuların görüşlerine özellikle başvurmuşlardır.

Kentler tartışılırken, kentlerin demografik yapısı ve nasıl bir demografik dönüşüm içinde oldukları, eğitsel göstergeleri, tarihsel, kültürel ve coğrafi nitelikleri gibi kentleri birbirinden farklılaştıran unsurlara öncelikli olarak değinilmekte ve bu unsurları dikkate alınan kentlerin misyon ve vizyonu sunulmaktadır. Tüm bu unsurlar kentin ekonomik dönüşümü ve ekonomik göstergeleri ile ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Her bir kentin küreselleşme sürecinde nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşadığı, küreselleşmenin kenti nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü, özellikle ekonomik bağlamda değerlendirilmektedir. Bunlara ilaveten, Avrupa Birliği tarafından desteklenen projelerin nasıl bir dönüşüme neden olduğu da incelenmektedir. Avrupa Birliği tarafından desteklenen projelerin kültürel ve sosyal kaygılar taşıması nedeniyle, kısmen sosyal ve kültürel dönüşümlere değinilmektedir. Ancak bu vurgular son demde ekonomik dönüşüme ilişkindir.

Keyman ve Lorasdağı çalışmanın çıktısı olarak şunları vurgulamaktadırlar: 1. Anadolu'nun yaşadığı değişim ve dönüşümleri açıklama çabaları merkez-çevre ilişkilerine vurguda bulunarak değil, küresel-bölgesel-ulusal-yerel bağlamlara vurgu ile ele alınmalıdır; 2. Kentlerin yaşadığı değişim ve dönüşüm; yaşanabilirlik, girişimcilik ve birlikte yaşama boyutları içinde ele alınmalıdır; 3. Anadolu'daki aktörler ve kentler Türkiye'nin yaşadığı dönüşümleri ve değişimleri pasif bir şekilde izlememiş; küreselleşme, Avrupalılaşma bölgeselleşme, modernleşme ve siyasî dönüşüm süreçlerine aktif yanıt vermiştir. Dahası, bu aktörlerin söylem ve stratejilerinin, Türkiye siyaseti, ekonomisi, dış politikası ve kültürel yaşamı üzerinde ciddi etkilerinin varlığı rahatlıkla gözlenir; 4. Çalışmada ele alınan kentler, devletin iradesinin dışında ve kendi çabalarıyla başarılı olmuş ve kendilerini dönüştürmüşlerdir. Kentler "ben yapabilirim" iradesini göstererek başarılı olmuşlardır; 5. Ancak kentlerin daha başarılı bir dönüşüm ve gelişimi için ulusal düzeyde hem kamu yönetimi reformları hem de teşvik ve destek sistemi kurulmalıdır. Gerekli yasal düzenlemelerle, destek ve teşviklerle kentler çok daha başarılı performans sergileyebilir.

Yazarlar son olarak, yaşanabilirlik, girişimcilik ve birlikte yaşama normları etrafında bütünleşen kentlerin Türkiye'nin sorunlarının çözül-

mesi adına önemli cevaplar geliştireceğini belirtmektedir. Ancak kentsel dönüşümlerin yerel ölçekte gerçekleşmesi ve bu üç norma cevap vermemesi hâlinde; muhafazakârlaşmayı, cemaatçılığı ve mikro milliyetçiliği güçlendireceği ifade edilmektedir. Bu normları dikkate almayan – Kayseri örneği gibi- kentlerin gelecekte başarısız olacağı belirtilmektedir. Muhafazakârlaşmanın, üç boyutlu kent yaşamını ve yönetimini uzun süreli yönetme kapasitesini taşıyamayacağı; ancak doğru ulusal politikalarla desteklenen, iyi yönetilen ve sürdürülebilirliği hem kurumsallaşma hem de demokratik normlarda gören kentsel dönüşümün başarılı olma şansının yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Keyman ve Lorosdağı kitabı şu şekilde bitirirler:

Kentsel dönüşüm mekân sermaye diyalektiğinde başlayan ama başarı ve sürdürülebilirlik anahtarını katılımcı demokrasi ve demokratik müzakere olan bir süreçtir. Kentlerin bu şekilde gelişmesi için yerellik yeterli değil, ulusal politikalar, yerel ile ulusalın birlikteliği, birbirine katkı vermesi ve küresel-bölgesel dinamiklerle ilişkiye girmesi gereklidir. Bu bağlamda gerçekleşen Anadolu dönüşümü istikrarsızlıklar, güvensizlikler ve kutuplaşmalar yerine sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve birlikte yaşam normlarını güçlendirecektir. Anadolu’nun dönüşümü Türkiye’nin dönüşümü demektir. (s. 276)

Yazarlar, neo-liberal küreselleşmeci bir teorik bakış ile –rekabetçilik, girişimcilik, bireysel başarıya vurgu vb.- küreselleşme ve Avrupalılaşma süreçlerinin kentler üzerinde olumlu etkisi olduğunu vurgulamaktadırlar. Ekonomik ve kentsel mekânda yürüyen mücadelelere/çatışmalara metinde hiç değinilmemektedir. Dahası, kentsel mekânda dönüşüm sürecinde bir mücadele yaşandığına ve küreselleşmenin olumsuz etkilerine ilişkin en küçük bir ima bile yoktur. Küreselleşme ve Avrupalılaşma herkese refah ve saadet getiren ve getirmesi beklenen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Neo-liberal küreselleşmenin etkileri üzerine yapılan birçok çalışma, durumun hiç de bu çalışmada ifade edildiği gibi herkese refah, saadet ve mutluluk getirmediğini göstermektedir. Çalışma, yöntem olarak kentsel aktörlerin görüşlerine değindiğinden, kentsel aktörlerin bu süreçten etkin faydalanan olmalarını herkesin faydalandığı şeklinde yorumlamakta ve kentsel dönüşüm sürecinde yaşanan mücadelele-

ri ihmal etmektedir. Dahası, daha önce de bahsedildiği üzere metin, kentsel mekânın dönüşümünü açıklamaktan çok kentlerin ekonomik dönüşümünü açıklamaktadır. Kentsel mekânın ne şekilde dönüşüm yaşadığı sorusunun cevabı bu çalışmada yer almamaktadır.

Burada incelenen kentlerin her birinin, inkişaf etmesi beklenen potansiyelleri ve kapasitelerinin mevcut olduğu belirtilmektedir. Başarılı kentlerin, sahip oldukları potansiyelleri ve kapasitelerini, devletin desteği olmadan, başarılı bir şekilde yönetmiş olduğu vurgulanır. Bu ve benzer açıklamalar yapıbozuma uğratıldığında, küreselleşme ve Avrupa Birliği müzakere süreçlerine olumlu tepki vermeyen/veremeyen ve başarısız bir değişim dönüşüm yaşayan kentlerin başarısızlığının, kentlerin kendi içlerinden gerekli aktörleri ve girişimcileri çıkarmaması gibi, kentin kendisine ait bir sorunu olduğunu ima etmektedir.

Çalışma, kentlerin başarı hikâyelerine ilişkin olarak, kendi hususiyetlerine vurguda bulunmak suretiyle, her bir kentin farklı bir süreci takip ederek başarıya ulaştığını belirtmesine rağmen, teleolojik bir yaklaşımla, kentlerin varacağı tek bir yer olacağını ve bu hedefe varamayan kentlerin başarısız olacağını vurgulamaktadır. Farklı tür kentleşme ve kentsel dönüşüm biçimleri, arızı, sorunlu bir durum olarak tanımlanır. Kitapta, bir kentteki ekonomik dönüşüm, kent merkezinde kültürel ve sosyal hayata yansımamışsa bir sorun olarak algılanmaktadır. Örneğin Kayserililerin sinema, tiyatro vb. aktivitelere gitmemesi, bu tür kültürel mekân ve faaliyetlerin darlığı, Kayseri'nin homojen yapısı bir sorun olarak tanımlanmaktadır:

Kayseri'nin yaşadığı kentsel dönüşüm sürecinin içerdiği sorunlar da var. Örneğin, ekonomik dinamizm hâlâ kültürel ekonomiye, kentsel hayatın dinamizmine, farklılıkların birbirleri ile yaşamasına dayalı bir kentsel yaşama yansımış değil. (s. 40)

Kitabın, her kentin incelenmesi sürecinde belirli bir sistematığı takip etmesi, kentleri kıyaslamayı, farklılıklarını görmeyi kolaylaştırmaktadır. Ancak metnin her bir alt bölümünde benzer ibarelerin tekrar edilmesi önemli bir yapısal sorun olarak öne çıkmaktadır. Benzer bazı ibareler her bir bölümde birden çok tekrar etmektedir. Bu soruna ilişkin pek çok örnek sunulabilir ancak yerimizin kısıtlı olması nedeniyle Bolu ilini ele

alan bölümde birbirini takip eden iki paragraf, somut bir örnek olarak sunulabilir:

Üniversitenin Bolu’nun sosyal yapısında ve kültürel yaşantısında değişikliğe yol açtığı yadsınamaz bir gerçeklik olurken, çeşitli fakültele-
rin ve yüksekokulların ilçelere dağıtılmasıyla söz konusu ilçelerde de
kültürel etkinliklerin arttığı ve sosyal yaşantının canlandığı biliniyor.
(s. 243)

(...) Abant İzzet Baysal Üniversite’sine ait altı fakültede binlerce öğ-
renci eğitim görüyor ve kentin sosyokültürel yapısında olumlu deği-
şimler yaratıyor. Öte yandan fakültelerin ve yüksek okulların ilçelere
yaygınlaştırılmasıyla sosyal yaşantıda gözle görülür bir canlılık mey-
dana geldiğini ve kültürel etkinliklerin arttığını gözlemliyoruz. (s. 243-
244)

Son olarak, kitap bazı teknik aksaklıklar içermesine, yazarların teorik konularının, yaşanan dönüşümlerdeki çeşitli yönleri görmelerini ön-
lemesine ve vaat ettiği kentsel dönüşümü açıklamak yerine, daha çok ekonomik dönüşümü açıklamasına rağmen, güncel gelişmelerin, kentleri ve Anadolu’yu nasıl değiştirdiğini ve dönüştürdüğünü, daha doğrusu, Türkiye’nin nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşadığını göstermesi; farklı ölçeklerde çok katmanlı ve çok boyutlu olarak değişimleri ve dönüşümleri ele alan geniş bir çalışma olması hasebiyle önemli bir çalışmadır.

Zafer Çelik: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü mezunudur. Yüksek Lisansını, aynı bölümde “Dil Mühendisliği ve Bir Ulusun Şekillenmesi: 1932–1938 Yılları Arasında Türkiye” başlıklı tezi ile tamamladı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Bekir S. Gür ile birlikte “Türkiye’de Millî Eğitim Sistemi: Yapısal Sorunlar ve Öneriler” başlıklı bir rapor yayınladı. Hâlen, rehber öğretmenlik yapmakta ve Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir.